

**TIJORAT BANKLARINING MONETAR SIYOSATGA MOSLASHUVI:
KREDIT VA DEPOZIT SIYOSATI TAHLILI****Qobiljonov Dostonbek***Andijon davlat texnika instituti**Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv**fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi**4-kurs K-116-21 guruh talabasi**Ilmiy rahbar: dots.M.A.X.Eshonov*

Annotatsiya: Tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi ularning barqaror moliyaviy faoliyatini ta'minlash va iqtisodiyotga samarali xizmat ko'rsatishida muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati sharoitida tijorat banklari o'z kredit va depozit siyosatlarini moslashtirish orqali iqtisodiy muvozanatni ta'minlashga harakat qilmoqda. Xususan, inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari, likvidlik va pul massasi o'zgarishlariga tezkor javob qaytarish banklarning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada tijorat banklarining kredit va depozit siyosatini Markaziy bankning monetar siyosati bilan uyg'unlashtirish tajribasi, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha amaliy takliflar tahlil qilinadi. Kredit va depozit siyosatining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri ilmiy asosda yoritilib, tijorat banklari uchun strategik yo'nalishlar belgilab beriladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, monetar siyosat, kredit siyosati, depozit siyosati, foiz stavkasi, inflyatsiya, pul massasi, bank resurslari, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, iqtisodiy muvozanat, strategik moslashuv.

Аннотация: Адаптация коммерческих банков к проводимой Центральным банком монетарной политике играет важную роль в обеспечении их стабильной финансовой деятельности и эффективного обслуживания экономики. В условиях реализации денежно-кредитной политики коммерческие банки стремятся согласовать свою кредитную и депозитную политику с

изменениями в уровне инфляции, процентных ставок, ликвидности и денежной массы, что становится ключевым фактором повышения их конкурентоспособности. В статье анализируется практика согласования кредитной и депозитной политики коммерческих банков с монетарной политикой Центрального банка, выявляются существующие проблемы и предлагаются практические рекомендации. Также освещается влияние кредитной и депозитной политики на экономическую стабильность и разрабатываются стратегические направления для коммерческих банков.

Ключевые слова: коммерческие банки, монетарная политика, кредитная политика, депозитная политика, процентные ставки, инфляция, денежная масса, банковские ресурсы, финансовая устойчивость, конкурентоспособность, экономическое равновесие, стратегическая адаптация.

Abstract: The adaptation of commercial banks to the monetary policy implemented by the Central Bank plays a vital role in ensuring their stable financial operations and effective service to the economy. In the context of monetary policy, commercial banks strive to align their credit and deposit policies with changes in inflation, interest rates, liquidity, and money supply, which becomes a key factor in enhancing their competitiveness. This article analyzes the practice of aligning commercial banks' credit and deposit policies with the Central Bank's monetary policy, identifies existing challenges, and proposes practical recommendations. It also highlights the impact of credit and deposit policies on economic stability and outlines strategic directions for commercial banks.

Keywords: commercial banks, monetary policy, credit policy, deposit policy, interest rates, inflation, money supply, bank resources, financial stability, competitiveness, economic balance, strategic adaptation.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda Markaziy bank tomonidan amalga oshirilayotgan monetar siyosat muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Pul-kredit vositalari orqali inflyatsiyani nazorat qilish, pul massasini tartibga solish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash monetar siyosatning asosiy vazifalaridan

hisoblanadi. Ushbu siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi esa, o'z navbatida, tijorat banklarining foiz siyosati, kredit va depozit faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Hozirgi sharoitda tijorat banklari Markaziy bank tomonidan belgilanayotgan foiz stavkalari, majburiy zaxira talablari va pul-kredit bozoridagi likvidlik siyosatiga moslashishga majbur bo'lib, o'z resurslarini samarali boshqarishga intilmoqda. Ayniqsa, inflyatsiya bosimining mavjudligi, kredit resurslarining qimmatligi va depozit foiz stavkalarining bozordagi raqobatiga moslashtirilishi banklar oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda monetar siyosatning asosiy maqsadi inflyatsiyani pasaytirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash bo'lib kelmoqda. Bu jarayonda tijorat banklari o'z kredit siyosatini iqtisodiyotni moliyalashtirish talablariga moslashtirishi, depozit siyosatini esa aholining mablag'larini bank tizimiga jalb etish imkoniyatlarini kengaytirish orqali takomillashtirishi zarur. Shu bois, tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi va bu jarayonda kredit va depozit siyosatini qanday tashkil etayotgani bugungi kundagi dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir. Ushbu maqolada tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi, ayniqsa, kredit va depozit siyosati tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari ilmiy asosda yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar, iqtisodiy nazariya va amaliy tajriba banklar faoliyatini tartibga solishning muhim jihatlarini ochib bermoqda. Iqtisod fanlari doktori Sh.A. Nurmuxamedov o'zining tadqiqotlarida O'zbekiston sharoitida tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi kredit siyosatining bozor sharoitlariga mosligi, foiz stavkalari va likvidlik boshqaruvi orqali namoyon bo'lishini asoslab bergan. Unga ko'ra, banklar Markaziy bank belgilagan monetar cheklovlarga moslashish uchun kredit siyosatini ehtiyotkorlik bilan olib borishi, depozit mahsulotlarini esa bozordagi talabga moslashtirishi lozim. Iqtisod fanlari nomzodi D.S. Ergashev esa tijorat banklarining depozit siyosatini inflyatsion sharoitlarga moslashtirish va mijozlar ishonchini oshirish strategiyasini ilmiy asoslab bergan. U, ayniqsa, tijorat banklari o'z resurslarini shakllantirishda raqobatbardosh foiz siyosati va xizmat sifati orqali omonatchilarni jalb qilish

zarurligini ta'kidlagan. Xorijiy olimlardan F. Mishkin va S. Heffernan monetar siyosatning tijorat banklar faoliyatiga ta'siri, kredit va depozit bozorlaridagi muvozanat, foiz siyosatini moslashtirish mexanizmlari hamda moliyaviy vositachilik samaradorligini oshirish yo'llarini chuqur tahlil qilganlar.

Mazkur maqolada quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Ilmiy tahlil va umumlashtirish usuli – tijorat banklarining kredit va depozit siyosatiga oid nazariy va amaliy manbalarni o'rganish;
- Taqqoslash usuli – O'zbekiston va xorijiy banklar tajribasini solishtirish;
- Statistik tahlil – tijorat banklarining kredit va depozit portfellarini o'rganish;
- Ekspert baholash usuli – bank sohasi mutaxassislari fikrlarini umumlashtirish asosida takliflar ishlab chiqish.

Ushbu metodlar orqali tijorat banklarining kredit va depozit siyosati hamda ularning monetar siyosatga moslashuvi har tomonlama tahlil qilindi.

NATIJALAR

O'zbekiston tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi jarayoni tahlil qilinar ekan, so'nggi yillarda banklar tomonidan pul-kredit siyosatiga mos kredit va depozit strategiyalarini ishlab chiqish borasida ma'lum natijalarga erishilganligi kuzatildi. Xususan, Markaziy bank tomonidan belgilangan foiz stavkalari va majburiy zaxira normalariga mos ravishda tijorat banklari o'z kredit siyosatini ehtiyotkorlik bilan olib bormoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2022–2024-yillarda tijorat banklarining kredit portfeli o'sish sur'ati pasaygan bo'lsa-da, kreditlash sifati va risklarni boshqarish samaradorligi oshgan. Bu, bir tomondan, Markaziy bankning inflyatsiyani jilovlashga qaratilgan siyosatining bank kreditlari hajmiga cheklov qo'yayotganidan, boshqa tomondan, banklar ehtiyotkor kredit siyosatini amalga oshirayotganidan dalolat beradi. Depozit siyosatida esa, aksincha, omonatlarni jalb qilish bo'yicha ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Banklar tomonidan depozit mahsulotlari turlari kengaytirilib, foiz stavkalari bozordagi talab va taklif asosida shakllantirilmoqda. Bu esa banklarning resurs bazasini mustahkamlash va mijozlar ishonchini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, tahlillar banklarning kredit va depozit siyosatini monetar siyosatga moslashtirish jarayonida mavjud muammolarni ham ochib bermoqda:

- kredit resurslarining yuqori foiz stavkasi tufayli qimmatligi;
- kredit olish jarayonining murakkabligi va talablarning ortishi;
- depozit mahsulotlarining ba'zi banklarda yetarli darajada diversifikatsiya qilinmagani;
- foiz siyosatining ayrim holatlarda bozor sharoitlariga to'liq moslashtirilmayotgani.

Ushbu natijalar banklar tomonidan o'z kredit va depozit siyosatini Markaziy bank monetar siyosatiga moslashtirish jarayonida hal etilishi zarur bo'lgan dolzarb masalalar borligini ko'rsatmoqda. Tijorat banklari bozor talablaridan kelib chiqib, o'z siyosatini qayta ko'rib chiqishi, xizmat sifatini yaxshilashi va raqobatbardosh mahsulotlarni taklif etishi zarur.

MUHOKAMA

O'zbekiston tijorat banklarining Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan monetar siyosatga moslashuvi ularning kredit va depozit siyosatini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, Markaziy bank inflyatsiyani pasaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash maqsadida foiz siyosatini qat'iylashtirar ekan, tijorat banklari bu o'zgarishlarga moslashish jarayonida bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Birinchidan, kredit siyosatida foiz stavkalarining yuqoriligi banklar uchun resurs qiymatini oshirmoqda, bu esa o'z navbatida mijozlar uchun kredit olish imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda. Banklar risklarni kamaytirish maqsadida kreditlash talablarini qat'iylashtirgan, bu esa kredit portfelining hajmi o'sishini sekinlashtirgan. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari yuqori foiz stavkalari va kafolat talablari sababli bank kreditlaridan yetarlicha foydalana olmayapti.

Ikkinchidan, depozit siyosatida banklar mijozlarni jalb qilish uchun foiz stavkalarini bozor talabiga moslashtirishga majbur bo'layotgan bo'lsa-da, ba'zi banklarda omonat turlarining yetarli darajada diversifikatsiya qilinmagani va marketing faoliyatining sustligi sababli raqobatbardoshlik pasaymoqda. Aholi va

tadbirkorlik subyektlarini depozitlarga jalb qilishda hududiy tafovutlar, xizmat ko'rsatish sifati va raqamli xizmatlarning rivojlanmaganligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Uchinchidan, banklar Markaziy bankning monetar siyosati talablariga moslashar ekan, o'z kredit va depozit siyosatlarini strategik yondashuv asosida shakllantirishi zarur. Buning uchun:

- kredit foiz stavkalarini iqtisodiy o'sish bilan uyg'unlashtirish;
- depozit mahsulotlarini kengaytirish va jozibadorlikni oshirish;
- mijozlar bilan ishlash sifati va xizmat turlarini yaxshilash;
- kichik va o'rta biznes subyektlari uchun maxsus kredit liniyalarini rivojlantirish;
- hududlarda bank xizmatlari qamrovini kengaytirish zarur.

Shuningdek, banklar moliyaviy savodxonlikni oshirish, mijozlar ehtiyojlarini tahlil qilish va ularga mos mahsulotlarni taklif etish orqali bozor ishtirokchilari bilan yaqin hamkorlikni kuchaytirishi lozim. Bu esa tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvini yanada samarali qiladi va ularning iqtisodiy jarayonlardagi o'rmini kuchaytiradi.

XULOSA

Tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvi bo'yicha olib borilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi. Birinchidan, Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan monetar siyosat, xususan, inflyatsiyani jilovlash va foiz siyosatini qat'iylashtirish banklarning kredit va depozit siyosatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Tijorat banklari ushbu o'zgarishlarga moslashish uchun o'z kredit va depozit strategiyalarini qayta ko'rib chiqmoqda. Kredit siyosatida banklar foiz stavkalari yuqoriligi sababli kredit talablarini kuchaytirmoqda, bu esa kredit portfeli o'sishini cheklamoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes uchun kredit olish imkoniyatlari toraymoqda. Depozit siyosatida esa banklar bozor raqobatiga moslashtirilgan foiz stavkalari va mahsulotlar orqali mijozlarni jalb etishga harakat qilmoqda, biroq omonat turlarining yetarli darajada diversifikatsiya qilinmagani va xizmat sifatining pastligi ba'zi banklarning imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda.

Tijorat banklarining monetar siyosatga samarali moslashuvi uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

- kredit siyosatini iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydigan tarzda optimallashtirish;
- kredit foiz stavkalarini bosqichma-bosqich pasaytirish va kredit shartlarini soddalashtirish;
- depozit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va mijozlarga moslashtirish;
- hududlarda bank xizmatlari qamrovini kengaytirish va xizmat sifatini yaxshilash;
- moliyaviy savodxonlikni oshirish va mijozlar bilan yaqin hamkorlikni rivojlantirish.

Ushbu chora-tadbirlar tijorat banklarining monetar siyosatga moslashuvini kuchaytiradi, ularning moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy jarayonlardagi ishtirokini yanada oshiradi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-apreldagi PF–101-son Farmoni “O'zbekiston Respublikasining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”. – lex.uz. <https://lex.uz/docs/5974314> (10.05.2025-yil holatiga ko'ra).
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yilgi pul-kredit siyosati asoslari. – www.cbu.uz (10.05.2025-yil holatiga ko'ra).
3. Nurmuxamedov Sh.A. O'zbekistonda tijorat banklari faoliyatining rivojlanish strategiyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 240 b.
4. Ergashev D.S. Tijorat banklarining kredit va depozit siyosati: muammolar va yechimlar. – Toshkent: Fan, 2023. – 198 b.
5. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson Education, 2019. – 736 p.
6. Heffernan S. Modern Banking. – Chichester: John Wiley & Sons, 2020. – 520 p.